

Tarama Raporu

Türkiye

12. Fası- Gıda güvenliği, hayvan ve bitki sağlığı politikası

Tarama toplantıları tarihleri:

Tanıtıcı toplantı:9-10&13-15 Mart 2006

Ayrıntılı toplantı: 24-28 Nisan 2006

I. FASIL İÇERİĞİ

12 no'lu Gıda güvenliği, hayvan ve bitki sağlığı politikası faslında, ülkenin uyumu ve uygulama kapasitesi; Avrupa Birliği'nde çiftlikten sofraya kadarki süreçte tutarlı tedbirler ve yeterli izleme çalışmaları yoluyla ve aynı zamanda iç pazarın etkili biçimde işlenmesini de sağlayarak, yüksek düzeyde gıda güvenliği, hayvan sağlığı, hayvan refahı ve bitki sağlığını garanti etmeyi hedefleyen AB'nin gıda güvenliği konusundaki entegre yaklaşımını yansıtmaktadır. Bu bağlamda, aday ülke için başlıca ön koşullar, AB mevzuatının ülke mevzuatına aktarılması ve sözkonusu mevzuatın uygun şekilde yapılanmış ve eğitilmiş bir idare tarafından uygulanmasıdır.

Bu bölümdeki müktesebat çok sayıda tüzük, yönetmelik ve karardan oluşmaktadır.

Bundan önceki katılım müzakerelerinde, hayvansal kökenli olmayan gıdalara ilişkin koşullar, 1 no'lu Malların serbest dolaşımı faslı kapsamında ele alınmıştır. Canlı hayvanlar, hayvansal kökenli gıdalar, yem ve bitki sağlığı ile ilgili konular ise 7 no'lu Tarım faslı altında ele alınmıştır. Tüm gıda güvenliği konuları, hayvan ve bitki sağlığına ilişkin konular ise şimdi tek bir müzakere faslı, yani fasıl 12 kapsamında ele alınmaktadır.

Gıda güvenliği ile ilgili mevzuatın uygulanabilmesi için, her üye ülkenin gıda ürünlerinin denetim ve kontrolünü yapabilecek, uygun laboratuvar kapasitesi de dahil olmak üzere, uygun idari yapılara sahip olması gerekmektedir. Temel kurallar, genel gıda ve yem mevzuatı çerçevesinde tanımlanmakta olup, söz konusu mevzuat gıda üretimi, gıda ürünlerinin işlenmesi, paketlenmesi, etiketlenmesi, pazarlanması ve dağıtılmasına ilişkin genel prensip ve şartları ortaya koymaktadır. Özellikle, bu mevzuat, gıda ve yem üretimi ve dağıtımının tüm aşamalarındaki tanımlar, prensipler ve koşulları belirlemektedir. Tüm gıda ve yem ile gıda işletmecilerinin izlenebilirliği için gerekli koşulların yerine getirilmesi zorunludur. Ayrıca bu bölüm paketleme, etiketleme, pazarlama, katkı maddeleri, ekstraksiyon çözücülerini, aroma maddeleri, gıda ile temas eden maddeler, gıda takviyeleri, bulaşanlar, yeni gıdalar, genetiği değiştirilmiş gıdalar, maden suları ve ışınlamayı kapsamaktadır.

Hayvan ve bitki sağlığı politikası alanındaki AB mevzuatı, bir yandan hayvan ve bitki sağlığı ile hayvan beslenmesi sektöründe iç pazar ve Üçüncü ülkelerden girişlere ilişkin kuralları ortaya koyarken, diğer taraftan da halk sağlığı, bitki ve hayvan sağlığı ve hayvan refahını korumaktadır. AB sistemi, üye devletlerin yetkililerince aynı kuralların uygulanması esasına dayanmaktadır. Üye devletler arasındaki iç sınırlarda, hayvan ve bitki sağlığı ile ilgili kontroller kaldırılmıştır. Dış sınırlarda ortak bir kontrol mekanizması uygulanmaktadır. Bu alandaki Topluluk müktesebatının önemli bir kısmı, hayvansal kökenli gıdaların işlenmesi ve piyasaya arzına ilişkin hijyen konuları ile hayvan hastalıklarının kontrolü ve bitkilerin korunmasını kapsamaktadır.

I. ÜLKE UYUMU VE YÜRÜRLÜĞE KOYMA KAPASİTESİ

Bu bölüm, Türkiye tarafından verilen bilgileri ve tarama toplantısında yapılan tartışmaları özetlemektedir. Türkiye gıda güvenliği, hayvan ve bitki sağlığı politikası ile ilgili müktesebatı kabul edebileceğini belirtmektedir. Türkiye, *hayvan sağlığına ilişkin kontrol önlemleri ile gıda ve yem maddelerinin piyasaya sunumu* alanlarında, üyeliğe kadar müktesebatı uygulamada zorluklarla karşılaşacağını belirtmektedir.

II-a. Genel

Gıda güvenliği, hayvan ve bitki sağlığı sektörünü düzenleyen temel mevzuat, diğerlerinin yanı sıra, *Tarım ve Köyişleri Bakanlığının (TKB) Teşkilat ve Görevlerine ilişkin 441 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (09.08.1991 tarih ve 20955 sayılı RG)*, *5179 sayılı Gıda Kanunu (05.06.2004 tarih ve 25483 sayılı RG)*, *3285 sayılı Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanunu (16.05.1986 tarih ve 19109 sayılı RG)*, *4631 sayılı Hayvan Islahı Kanunu (10.03.2001 tarih ve 24338 sayılı RG)*, *1734 sayılı Yem Kanunu (07.07.1973 tarih ve 14557 sayılı RG)*, *1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu (04.04.1971 tarih ve 13799 sayılı RG)*, *308 sayılı Tohumların Tescili, Kontrolü ve Sertifikasyonu Kanunu¹ (29.08.1963 tarih ve 11493 sayılı RG)*, *5042 sayılı Yeni Bitki Çeşitlerine ait Islahçı Haklarının Korunmasına İlişkin Kanun (15.01.2004 tarih ve 25347 sayılı RG)*, *6968 Sayılı Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Kanunu'dur (24.05.1957 tarih ve 9615 sayılı RG)*. Türkiye'nin şu anda kapsamlı bir gıda güvenliği stratejisi bulunmamaktadır.

Gıda güvenliği politikalarının temel amacı, güvenilir gıda arzını sağlamak, insan sağlığını korumak ve tüketicinin gıdaya ilişkin endişelerini gidermek, gıda ile ilgili hizmetleri tek yetkili bir merci altında toplamak, gıda güvenliği ile ilgili kuralları etkin ve etkili bir biçimde uygulamak ve son olarak AB mevzuatının kabul edilmesidir.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (TKB) Türkiye'de gıda güvenliği, hayvan ve bitki sağlığı konularında başlıca karar alma organıdır. Sağlık Bakanlığı, maden sularından ve özel tıbbi amaçlı gıdalardan, Çevre ve Orman Bakanlığı ise hayvanların korunması, genetik yapısı değiştirilmiş organizmaların çevreye olan etkisi ve orman çoğaltım materyallerinden sorumludur. Milli Savunma Bakanlığı, askeri amaçla sunulan gıda ürünlerinin kontrolü, denetimi, ön incelemesi ve kabul işlemlerinde, ulusal gıda mevzuatını esas alan kendi talimatlarını uygulamaktadır. Milli Savunma Bakanlığı bu tür faaliyetlerde kendi alt yapısını, laboratuvarlarını ve personelini kullanmaktadır.

Türkiye'de tümü TKB'nin gözetiminde çalışan 3 çeşit kamu laboratuvarı bulunmaktadır: Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü laboratuvarları (VKAEL), İl Kontrol laboratuvarları ve Bitki Sağlığı laboratuvarları. Bunun yanı sıra, TKB tarafından yetkilendirilen belirli özel laboratuvarlar da faaliyet gösterebilmektedir. Bölgesel düzeyde faaliyet gösteren 8 adet VKAEL ve TKB Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü (KKGM) tarafından kontrol edilen ve ulusal düzeyde faaliyet gösteren Şap Enstitüsü laboratuvarı bulunmaktadır. KKGM'nin Hayvan Sağlığı Hizmetleri Dairesi, veteriner laboratuvarlarının yetkilendirilmesi ve kontrolünden sorumludur. Gıda ve yem kontrolünden sorumlu laboratuvarlar TKB-KKGM'ye bağlıdır. KKGM'nin Halk Sağlığı Hizmetleri Dairesi İl Kontrol laboratuvarı Müdürlükleri ile özel gıda kontrol laboratuvarlarının yetkilendirilmesi ve denetiminden sorumludur. Gıda ve yem kontrollerinden sorumlu 39 adet İl Kontrol Laboratuvarı ile bir adet Gıda Kontrol ve Merkez Araştırma Enstitüsü bulunmaktadır. Halihazırda 25 adet, TKB tarafından yetkilendirilmiş özel kontrol laboratuvarı bulunmaktadır.

Bitki sağlığı alanında 2 tür laboratuvar bulunmaktadır. Halihazırda 4 adet Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü laboratuvarı (ZMAEL) ile 7² adet Zirai Karantina laboratuvarı (ZKL)

¹ Tarama sırasında yürürlükte olmasına rağmen bu kanun, kısa bir süre önce 5553 sayılı Tohumculuk Kanunu (08.11.2006 tarih ve 26340 sayılı RG) değiştirilmiştir.

² Bahsedilen 4 Zirai Karantina laboratuvarına ilave olarak, 3 Zirai Mücadele ve Araştırma Enstitüsü laboratuvarı da benzer görevleri yürütmektedir.

faaliyet göstermektedir. Tohumlukların ve diğer bitki çoğaltım materyallerinin sertifikasyonu konusunda, KKGM kontrolünde faaliyet gösteren 5 adet Tohum Sertifikasyon Merkezi ile Ankara Tohumluk Tescil ve Sertifikasyon Merkezi bulunmaktadır.

Türkiye’de hayvan hastalıkları, kalıntı analizleri, gıda ve bitki sağlığı analizleri alanında referans laboratuvarlar bulunmaktadır. Hayvan hastalıkları ve kalıntı analizi laboratuvarları AB’nin referans laboratuvarları ile işbirliği yapmakta ve Ring Test Programlarına katılmaktadır. TKB’nin Etlik Merkez Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü ile İstanbul, İzmir, Ankara, Mersin ve Samsun İKL ve Bursa Gıda Kontrol ve Merkez Araştırma Enstitüsü laboratuvarları EN ISO 17025’e göre akredite olmuş veteriner laboratuvarlarıdır.

5179 sayılı genel *Gıda Kanunu* aşağıdaki konuları düzenlemektedir:

- Gıda güvenliği koşulları ve sağlığın korunması
- Gıda Kodeksi
- İşletmelerin ruhsatlandırılması ve onaylanması
- Gıda işletmecilerinin sorumlulukları
- Gıda hijyeni
- Resmi kontroller ve Gıda Ticareti
- Tüketici menfaatlerinin Korunması
- Referans Laboratuvarları
- Risk Analizi, İhtiyati tedbirler, Bilimsel Komiteler
- Reklam ve Tanıtım
- Şeffaflık Prensipleri
- Hızlı Alarm sistemi, İzlenebilirlik, Acil Durumlar
- Adli ve Para Cezaları, İtirazlar

Bu kanun yeniden gözden geçirilmekte olup, AB Genel Gıda Tüzüğü (EC) no. 178/2002 ile uyumlu hale getirilecektir.

II-b. Hayvan sağlığı politikası

TKB merkez teşkilatı, ana hizmet birimi olarak 5 Genel Müdürlükten oluşmaktadır. Bu hizmet birimleri arasında Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü (KKGM) ana hizmet birimi olarak gıda güvenliği, hayvan ve bitki sağlığı politikalarından sorumlu olup, yetkili merkezi otorite olarak faaliyet göstermektedir.

Bakanlığın diğer iki Genel Müdürlüğü de bu Fasıldaki bazı konulardan sorumludur. Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, canlı hayvanlar, semen, ova, embriyonun Topluluk içi ticareti, canlı hayvanlar ve hayvansal ürünler için ithalat koşulları ve zootekni kapsamındaki bazı konularla iştigal etmektedir. Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar (GDO) dahil olmak üzere araştırma faaliyetleriyle ilgilenmekte olup, bazı laboratuvarları gıda, yem, hayvan hastalıkları ve bitki sağlığı kontrollerinde yer almaktadır.

Merkezi düzeyde KKGGM birimleri, mevzuatın hazırlanması ve uygulanmasının koordinasyonundan sorumludur. Yerel düzeyde sorumluluklar, iller ile belediyeler arasında paylaşılmaktadır. KKGGM 81 ilde temsil edilmektedir. TKB'nin yerel yöneticileri, vali ve kaymakamlara onlar da TKB merkez teşkilatına rapor sunmaktadır. Belediyeler İçişleri Bakanlığına rapor vermektedir. TKB belirli görevleri özel veteriner hekimlere devredebilmektedir; örneğin, evcil hayvanların aşılama veya yoğun aşılama programları kapsamında veya sığır türü hayvanların kimliklendirilmesi ve kaydı.

AB'nin *iç pazardaki kontrol sistemleri* ile ilgili kuralları, topluluk içi ticareti düzenlediğinden, Türkiye ile ilişkisi bulunmamaktadır. Mevcut yasal dayanak, *3285 sayılı Hayvan Sağlığı ve Zabitası Kanunu* ile bir dizi yönetmelikten oluşmaktadır. Büyükbaş hayvanların, keçilerin, domuzların, koyunların ve kanatlı hayvanların köyden aynı ilçedeki başka bir yere sevk edilmesi durumunda, köy muhtarı tarafından menşe belgesi düzenlenmesi gerekmektedir. Sevkiyatın ilçeler veya iller arasında olması durumunda menşe belgesi, belediyeler tarafından düzenlenmektedir. Buna ilave olarak sevkiyat için gereken ve TKB'nin yerel ofisleri tarafından düzenlenen belgeler şu şekildedir: büyükbaş hayvanlar için pasaport, yarış veya spor atları için pasaport/soykütüğü, diğer tektırnaklılar (atgiller) için hayvan kimlik belgeleri. Sevkiyat öncesinde büyük ve küçükbaş hayvanlara şap aşısının, atlar için ise glander'a karşı mallein testinin yapılması mecburidir. Sevkiyat için bu belgelere ek olarak, resmi denetim ve muayene yapıldıktan sonra veteriner sağlık raporu düzenlenmektedir.

İthalat kontrol sistemleri açısından Türkiye, AB'ye uygun önlemleri uygulamamaktadır. Türkiye münferit lisans rejimini uygulamaktadır. Genel olarak, ithalat koşulları her sevkiyat için yapılan münferit yetkilendirme kapsamında belirlenmektedir. Mevcut yasal dayanak; *3285 sayılı Hayvan Sağlığı ve Zabitası Kanunu*, *1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu*, *5179 sayılı Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun*, *Hayvan Sağlığı ve Zabitası Yönetmeliği*, *Su Ürünleri Yönetmeliği* ve birçok tebliğden oluşmaktadır. İthalatın izin verildiği ülkeler, Dünya Hayvan Sağlığı Teşkilatına (OIE) yapılan hastalık bildirimleri ve üçüncü ülkelerdeki Türk temsilciliklerinden derlenen bilgiler çerçevesinde saptanmaktadır. İthalatın sadece TKB, Maliye Bakanlığı ve Gümrük Müsteşarlığı tarafından belirlenen özel "gümrük kapılarından" yapılmasına izin verilmektedir. Türkiye'de canlı hayvan ithalatı için 29 gümrük kapısı, hayvan ürünleri ithalatı için ise 58 gümrük kapısı yetkilendirilmiş bulunmaktadır. Ayrıca, işlenmiş hayvansal kökenli gıda maddelerinin ithalatı için yetkilendirilmiş 40 adet gümrük kapısı bulunmaktadır. Bu gümrük kapılarının birçoğu, ülke sınırları üzerinde yer almamaktadır. Türkiye'nin AB'ye benzer tek sınır kontrol noktası (SKN), AB fonlarından desteklenmiş olan İstanbul'daki Sabiha Gökçen Havaalanında bulunmaktadır. 2008 yılının başlarına kadar, 2 adet deniz limanı (Mersin ve Alsancak-İzmir) ve 4 adet kara sınır noktası (Hatay-Suriye, Habur-Irak, Gürbulak-İran, Sarp-Gürcistan) AB tarafından desteklenen SKN'lere ev sahipliği yapacaktır. İthalattaki veteriner kontrolleri belge, kimlik ve fiziki kontrolleri içermektedir. Bu tür kontroller, giriş ve varış noktalarında gerçekleştirilebilmektedir. Karantina tedbirleri canlı hayvanlara giriş noktalarında, sevkiyatın varış noktasında veya belirli karantina merkezlerinde uygulanabilmektedir. Türkiye, canlı hayvan ve hayvan ürünlerinin ithalatı için veteriner ithalat izinlerini şart koşmaktadır. Yeni bir hayvan hastalıkları bilgi sistemi, AB'nin mali desteği ile kurulma aşamasındadır. Bu sistem Türkiye'yi, TRACE'in üçüncü ülkelere açık olan bölümünü gönüllü olarak uygulama konusunda hazırlayacaktır.

3285 sayılı Hayvan Sağlığı Zabıtası Kanunu ve Sığır Cinsi Hayvanların tanımlanması, Tescili ve İzlenmesi Yönetmeliği, Türkiye’de büyükbaş **hayvanların kimliklendirilmesi (tanımlanması) ve tescili** ile hareketlerinin kaydı konusundaki yasal dayanağı oluşturmaktadır. Son zamanlarda, AB gerekleriyle uyumlu bir ulusal bilgisayarlı veritabanı, sığır cinsi hayvanların tanımlanması ve hareketlerinin kaydı konusunda işlevsel hale gelmiştir. Kimliklendirme işlemleri yetkili veteriner hekimler, resmi veteriner hekimler ve yetiştirici birliklerinin teknisyenleri tarafından yerine getirilmektedir. Koyun ve keçilerin kimliklendirilmesi ve tesciline ilişkin sistemin kurulması değerlendirilmektedir. Atgiller konusunda, şu an sadece saf kan atlar TKB tarafından idare edilen bir veritabanına kaydedilmektedir. 2006 yılından sonra doğan safkan atlar için mikroçip uygulaması planlanmaktadır.

Hayvan hastalıkları kontrol tedbirleri, 3285 sayılı Hayvan Sağlığı Zabıtası Kanunu, Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Yönetmeliği ve bir dizi tebliğle düzenlenmektedir. Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanunu’nun amacı, hastalıkların yayılmasını önlemek ve hastalıklarla mücadele etmektir. AB eşleştirme projesi desteği ile, OIE A listesinde yer alan belirli hastalıklar için, acil durum planlarını da içeren ikincil mevzuatın taslaklarının hazırlanmasına yönelik teknik çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanunu; 33 adet ihbarı mecburi hastalık için kontrol, eradikasyon ve gözetim önlemlerini tanımlamaktadır. Kontrol tedbirleri; aşılama, kordon, karantina, hayvan hareketlerinin kontrolü, gözetim, test etme, temizleme, dezenfeksiyon ile hayvanların itlafını ve tazminatı kapsamaktadır. Aşağıdaki hayvan hastalıkları halen Türkiye’de yaygındır: Şap hastalığı, kuduz, sığır tüberkülozu, sığır brusellozu, koyun ve keçi vebası (PPR). Klasik domuz vebası, halihazırda ihbarı mecburi hastalıklar arasında değildir. Türk yetkililerine göre, bugüne kadar, herhangi bir Sığırların süngerimsi beyin hastalığı (BSE-deli dana hastalığı) vakası saptanmış değildir. Son yıllarda yapılan BSE testi sayısı da oldukça düşüktür (yıllık 300 sığır). Türkiye gönüllü olarak Hayvan Hastalıkları Bildirim Sistemine (ADNS) katılım sağlamaktadır.

Topluluk içi canlı hayvan, yumurta, sperma ve embriyo ticaretine ilişkin AB kuralları, topluluk içindeki ticareti düzenlemekte olup, dolayısıyla şu anda bu kurallar Türkiye için hedef oluşturmamaktadır. Sperma, yumurta ve embriyo üretimi ve kontrolü 4631 sayılı Hayvan Islahı Kanunu hükümlerine tabidir. Temel kural olarak, ihbarı mecburi bir hastalığın ortaya çıkması durumunda, hastalığın çıktığı alanlara hayvan giriş ve çıkışı yasaklanmaktadır. Sığır, koyun ve keçi cinsinden hayvanların ticareti için menşe belgesi, sığır türü hayvanlar için pasaport, şap hastalığına karşı aşı belgesi (sevkiyattan azami 6 ay önce), veteriner sağlık raporu ve dezenfeksiyon sertifikası gereklidir.

Evcil hayvanların, 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu’na göre tescili gerekmekte ise de, bu yasa tam olarak uygulanmamaktadır. Türkiye’de AB mütesebatında öngörüldüğü şekilde, **evcil hayvanların ticari olmayan hareketleri** konusunda belirli bir pasaport bulunmamaktadır. Bununla beraber, 3285 sayılı Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanunu uyarınca, bu hayvanlara veteriner sağlık raporunun eşlik etmesi gereklidir. Evcil hayvanların Türkiye’ye ithalatında, uluslararası kurallar uygulanmaktadır.

Maddelerin yasaklanması ve kalıntıların kontrolü konusunda Türkiye’de, 2000 yılından bu yana bal, balık, kanatlı ve süt için AB tarafından onaylanmış Ulusal Kalıntı Kontrol Planları (UKKP) bulunmaktadır. UKKP’lerin dayanağı, 3285 sayılı Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanunu, 5179 sayılı Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun, 1380 sayılı Su

Ürünleri Kanunu, 1734 sayılı Yem Kanunu'dur. 2003/18 ve 2003/21 sayılı tebliğler, sığır somatotropini dahil, büyümede hormonal etkiye sahip maddelerin kullanımını yasaklamaktadır. Tedavi ve zooteknikal amaca yönelik belirli maddeler, düzenlenmekte, ancak bu maddelerin kullanımı, yağlanma dönemi içinde veya üreme döneminin sonunda uygulanması yasaklanmaktadır. Nitrofuran ve nitroimidazol testleri şu anda Türkiye'de yapılamamaktadır. Ekim 2006 itibariyle, kanatlı hayvanlar için nitrofuran testleri İngiltere'de yapılmaktadır. Bünyesinde 5 farklı ulusal referans laboratuvarını barındıran bir kalıntı laboratuvar ağı, belirli analizleri gerçekleştirebilmektedir.

Canlı hayvanlar ve hayvansal ürünlerin ithalat koşulları, 3285 sayılı Hayvan Sağlığı ve Zabitası Kanunu, 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu, 5179 sayılı Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun, Su Ürünleri Yönetmeliği ve Hayvan Sağlığı ve Zabitası Yönetmeliği ile düzenlenmiştir. Canlı hayvanlar ile hayvansal ürünlerinin ithalatına ilişkin sağlık ve diğer teknik koşullar, TKB tarafından bu ürünlere ilişkin ithalat koşulları belirlenirken (sağlık koşulları ve sertifikalar), OIE kuralları ve ilgili AB mevzuatı dikkate alınarak tanımlanmıştır. Bunun yanı sıra, Türkiye sperma, embriyo, yumurta, kuluçka yumurtaları, damızlık civcivler için üçüncü ülkelerde AB tarafından onaylanmış işletmeleri kabul etmektedir. Sığır, koyun ve keçi türü hayvanlar ile et konusunda, ithalatçı ülkenin GBR I ve II sınıfında yer alması gerekmektedir. Bununla beraber, Türkiye şu anda canlı sığır türü hayvanlar, dana eti ve bunlardan üretilen bazı ürünler için ithalat yasağı uygulamaktadır.

Türkiye şu amaçlarla 29 adet ikili bazda ***uluslararası veteriner anlaşması***³ ile 4 adet protokol⁴ imzalanmıştır: hayvan ve hayvansal ürünlerinin hareketini kolaylaştırmak, hayvan hastalıklarının yayılmasını önlemek ve veteriner alanında işbirliğini geliştirmek. Bütün bu anlaşmalar, 2 ile 6 ay öncesinde yapılacak bildirimlerle sona erdirilebilmektedir. Türkiye, veteriner alanında aşağıdaki uluslararası kuruluşların üyesidir: Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Dünya Hayvan Sağlığı Teşkilatı (OIE), Avrupa Şap Hastalığı Kontrolü Komisyonu (EUFMD) ve Avrupa Konseyi.

Hayvan refahı 2004 yılından itibaren, hayvanların barındırılması, etolojik ihtiyaçlarının karşılanması, sağlıkları ile ilgilenilmesi ve insanların sağlığı için gerekli tedbirlerin alınması sorumluluğunu hayvan sahiplerine bırakan, temel ***Hayvanları Koruma Kanunu*** ile düzenlenmektedir. Çevre ve Orman Bakanlığı bu konuda yetkili otoritedir. Türkiye, çiftlik hayvanlarının refahını, kesim esnasında hayvan refahı ve nakillerdeki hayvan refahını AB mevzuatına uygun olarak henüz düzenlenmemiştir. Türkiye'de kesimler, kesim öncesinde hayvanlar sersemletilmeksizin, kanın akıtılmasından oluşan dini vecibelerin yerine getirilmesi suretiyle yapılmaktadır. Nakillerdeki dinlendirme sürelerine ilişkin hayvan refahı mevzuatının uygulanması, önemli hayvan hareketlerinin olduğu Kurban bayramı süresince özellikle zor olacaktır. Türkiye, yumurta tavukları için AB mevzuatının uygulanması konusunda bir incelemeyi henüz yapmamıştır. AB finansmanlı bir proje TKB'ye, hayvan refahı alanında başlangıç eğitimi sağlamış ve ikincil mevzuatın hazırlanması çalışmalarına başlaması için teknik tavsiyelerde bulunmuştur. Türkiye 2006 yılında, Hayvanların Nakiller Sırasında Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesini onaylamıştır.

³ Irak, Libya, Suriye, Mısır, Bulgaristan, Polonya, Hollanda, Arnavutluk, Kazakistan, Ukrayna, Almanya, Romanya, İsrail, Moğolistan, Tunus, Cezayir, Makedonya Cumhuriyeti, Hırvatistan, Rusya Federasyonu, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Yunanistan, Moldova, Küba, Beyaz Rusya, Arjantin, Fas, İran ve Azerbaycan.

⁴ Kazakistan, Yunanistan, Hollanda ve Suudi Arabistan.

Zootekni mevzuatı, 4631 sayılı Hayvan Islahı Kanunu, 3285 sayılı Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanunu, 6132 sayılı At Yarışları Kanunu ve bir dizi yönetmeliği içermektedir. Türkiye’de yarışmayan at, domuz, koyun ve keçiler için sürü veya soykütüğü tutulmamaktadır. Sığır ise, TKB’nin gözetiminde, 2000 yılından bu yana Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği (DSYMB) tarafından yönetilen soykütüğü kapsamında ele alınmaktadır. DSYMB’ye üyelik mecburi değildir. Yarış atları, uluslararası aygır kataloğuna kaydedilmektedir. Türkiye, Dünya Arap Atı Organizasyonu (WAHO), Uluslararası Arap Atı Yarışçılığı Otoriteleri Federasyonu (IFAHR), Uluslar arası Atyarışı Otoriteleri Federasyonu (IFHA), Uluslar arası Soykütüğü Komitesi (ISBC) ve Uluslar arası Binicilik Federasyonunun (FEI) üyesidir. Türkiye’de atların menşeyini tutan kayıtlar mevcut değildir.

Veteriner hizmetleriyle ilgili harcamalar, TKB’nin önerisi üzerine, yıllık olarak devlet bütçesinden karşılanmaktadır. *Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanunu* uyarınca şu hastalıklar çıktığında tazminat ödenmektedir: sığır vebası, Afrika at vebası, ruam, sığır brusellozu, sığır tuberkülozu ve şap (sadece Trakya için). Her ne kadar tazminat verilecek hastalıklar listesinde yer almamakta ise de, 2005/2006 döneminde ortaya çıkan kuş gribi nedeniyle itlaf edilen hayvanlar için tazminat ödenmiştir. Resmi kurumlara ait hayvanlar (belediyeler dahil), sahipleri tarafından hastalıkları haber verilmemiş hayvanlar, hastalıklı oldukları bilinerek satın alınmış hayvanlar, veteriner sağlık raporu olmadan sevk olunan hayvanlar ile ilan edildiği halde aşı ve ilaç tatbik edilmemiş hayvanların sahiplerine tazminat ödenmemektedir. Tazminatlar, bütçedeki fonların mevcut olup olmadığına bağlıdır.

II- c. Gıda ve Yemin Piyasaya Sunulması

Gıda işletmelerinin tescili ve onaylanması (çalışma izni ve gıda sicil numarası) merkezi düzeyde KKGGM veya yerel düzeyde belediyeler ve İl Özel İdareleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Bunun yanı sıra, TKB ürünler için Üretim İzni (piyasaya sunulma öncesinde onay) vermektedir. Kontrol işlemleri veteriner hekimler ve gıda denetçileri tarafından yapılmaktadır. Ayrıca belediyeler de gıda kontrol sistemi içinde yer almaktadır. Laboratuvar alanında, TKB laboratuvarları ve özel gıda laboratuvarları bulunmaktadır. Aynı zamanda, belediyelerin de gıda laboratuvarı kurma olanakları bulunmaktadır. TKB’nin 2004 yılı gıda sanayi envanterine göre, Türkiye’de 25,425 kayıtlı gıda işleme tesisi faaliyet göstermektedir.

Türkiye’nin et ve hayvansal ürün işletmelerinin yapısı, halihazırda net biçimde AB standartlarına uygun olarak sınıflandırılmamaktadır. Ulusal sınıflandırmaya göre, 2005 yılında Türkiye’de 633 adet kırmızı et işletmesi, 83 adet kanatlı et işletmesi, 3 adet bıldırcın işletmesi, 550 et ürünleri ve kıyma tesisi, 2160 süt işletmesi, aralarında 2’si dondurucu gemi olan 99’u AB tarafından onaylanan 178 adet balıkçılık işletmesi, 2 adet yumurta işleme işletmesi, 19 adet AB tarafından onaylanmış bağırsak işletmesi ve 44 adet hayvansal yan ürün işletmesi (rendering tesisi) bulunmakta idi. Et ve süt işletmelerinin büyük bir kısmı küçük ölçeklidir ve dağınık bir yapıya sahiptir. AB’ye ihracat için onaylanmış 2 adet paketleme gemisi ve AB dışındaki pazarlara taze veya soğutulmuş balık ihracatı için ulusal bazda onaylanmış 4 adet balıkçılık gemisi bulunmaktadır.

Sütle ilgili olarak, çiftliklerin küçük ölçekli ve coğrafi olarak dağınık olması nedeniyle, çiğ sütün küçük miktarlarda nihai tüketiciye doğrudan satılması yaygın bir uygulamadır. Söz konusu satışlarla ilgili bir mevzuat bulunmaktadır. AB süt kalitesi düzeylerine ancak, çok sınırlı sayıda yüksek büyük ölçekli süt çiftliklerinde ulaşılabilmektedir. 2005 yılında

süt kalitesinin iyileştirilmesine ilişkin bir program başlatılmıştır. Bu program, toplam bakteri sayısı, somatik hücre sayısı, donma noktası ve peroksidaz kontrolünü kapsamaktadır. Büyük süt işletmelerinde test sonuçları, 2000/6 sayılı çiğ süt ve ısıl işlem görmüş içme sütlerine ilişkin Türk Gıda Kodeksi tebliği çerçevesinde değerlendirilmektedir. Trakya ve Ege Bölgelerindeki çiğ sütün kalitesinin iyileştirilmesi amacıyla, tüberküloz ve brucellozdan arı işletmelere devlet yardımı verilmektedir. Daha iyi kalitede sütü sağlamak amacıyla, sağım ekipmanı ve soğutma tanklarına yönelik yatırımlar için yardım verilmektedir.

Türkiye gıda ve yem işleme tesislerinde, AB'nin yeni gıda ve yemle ilgili **hijyen kurallarını** uygulamamaktadır. Gıda işlemleri, büyük oranda güncelliğini kaybetmiş AB kurallarını esas alan *5179 sayılı Gıda Kanunu*, *3285 sayılı Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanunu*, *1734 sayılı Yem Kanunu* ve *1380 sayılı Su Ürünleri Kanunundan* oluşan birincil mevzuat ile yürütülmektedir. Çok sayıda uygulama yönetmeliği sorumlulukları, izin işlemleri, denetim ve gıda ürünlerinin pazarlanması esaslarını tanımlamaktadır. TKB'nin su ürünleri işletmelerine, kırmızı et ve kanatlı eti işleme tesislerine, kesimhane ve parçalama tesislerine “çalışma izni”, “Gıda Sicil Numarası” düzenleme, gıda maddeleri için “Üretim İzni” düzenleme suretiyle ruhsatlandırma ve onaylama, gıda işletmelerinin asgari teknik ve hijyenik koşulları sağlayıp sağlamadıklarının kontrol ve denetimi, perakende ve toptan satış ile tüketim yerlerinin asgari teknik ve hijyenik koşulları sağlayıp sağlamadıklarının kontrolü suretiyle kaydı ve son olarak gıda maddeleri ve gıda ile temas eden malzemelerin risk esaslı kontrolünü gerçekleştirilmeden sorumludur.

Piyasa Gözetimi, Kontrolü ve Denetimine İlişkin Yönetmelik, gıda işletmecileri için genel hijyen kurallarını, gıda maddelerinin izlenebilirliğini ve resmi kontrol prensip ve usullerini belirlemektedir. Aynı zamanda birincil üretim dahil gıda zincirini, birincil üretime yönelik hijyen koşulları ile birincil üreticilerin sorumluluklarını kapsamaktadır. Gıda işletmecisi temel olarak, güvenli olan gıdanın tedarikinden sorumludur.

Et, et ürünleri, balık ve balıkçılık ürünlerine ilişkin çeşitli uygulama yönetmelikleri, AB'nin şu andaki kurallarıyla bağdaşmayan **hayvansal ürün işletmelerine yönelik özel kurallar** öngörmektedir. Bu yönetmelikler yetkili merciyi, onay işlemlerini, tesislerin teknik ve hijyenik şartlarını, et üretimi için özel koşulları ve çalışan personel için hijyen koşullarını belirlemektedir. “Yenilebilir et”, “işlendikten sonra yenilebilir et” ve “imha edilecek et” gibi özel sağlık işaretleri uygulanmaktadır.

Kontrol kurallarıyla ilgili olarak, gıda işletmelerinin denetimi, Bakanlığın 81 ilinde faaliyet gösteren “gıda denetçileri” ve “gıda denetçi yardımcıları” tarafından gerçekleştirilmektedir. Kontrol ve denetimde yer alan toplam personel sayısı 4807'dir. AB'ye ihracat için onaylanan su ürünleri işleme tesisleri aylık bazda denetlenmektedir. 190 denetçi, su ürünleri işleme tesislerinin denetiminde görev yapmaktadır. Diğer su ürünleri işleme ve değerlendirme tesisleri ise yılda 2 kez denetlenmektedir.

Gıda işletmecileri için “Çalışma İzni” ve “Gıda Sicili Numarası” Belediyeler ve İl Özel İdareleri tarafından verilmektedir. Buna ilaveten TKB Türk Gıda Mevzuatına uygun olarak ürün bazında “Üretim İzni” vermektedir. Yem işletmeleri için “Çalışma İzni” TKB tarafından verilmektedir. Bu işletmeler yılda en az 2 kez, herhangi bir ön uyarı yapılmaksızın denetlenmektedir.

Gıda ile temas eden malzemeleri üretenler dahil, ulusal mevzuata riayet etmeyen işletmelere, 5179 sayılı kanun uyarınca müeyyideler uygulanmaktadır. Uygulanan cezalar; idari para cezaları, insan sağlığına tehlike oluşturması durumunda mahkemeye intikal ettirme, üretimin durdurulması ve onayın iptali, malın piyasadan çekilmesi ve imha edilmesi şeklinde olabilmektedir.

Hayvansal ürünler için özel kontrol kuralları, Türk hayvansal ürün işleme tesislerine uygulanmaktadır. TKB teknik ve hijyenik kontrolleri yaptıktan sonra, kanatlı ve kırmızı et kesim tesislerine, su ürünleri tesislerine, hayvan bağırsağı tesislerine “Çalışma İzni” vermektedir. *Çalışma ve denetim usullerine ilişkin yönetmelik* ve kırmızı et, et ürünleri, kanatlı eti ve kanatlı et ürünleri işletmelerine ilişkin hükümler uyarınca, kesimhaneler veteriner hekim istihdam etmek zorundadır. Resmi veteriner hekimler, mevzuata uygun olarak bu işletmeleri düzenli olarak denetlemektedir. Ayrıca, AB’ye kanatlı eti ihraç etmek üzere TKB’den geçici olarak onay almış işletmelerde, günlük kontroller TKB tarafından görevlendirilmiş Resmi Veteriner Hekimler tarafından gerçekleştirilmektedir. Çiftlikler, TKB taşra teşkilatında görev yapan resmi veteriner hekimler tarafından kontrol edilmektedir. Şu anda yetersiz düzeydeki eleman sayısı ve mali kaynaklar, daha fazla sayıda gıda işletmesinin kontrolüne olanak tanımamaktadır.

Gıda maddelerinin mikrobiyolojik kriterleri, *2001/19 sayılı Türk Gıda Kodeksi Mikrobiyolojik Kriterler Tebliğinde* tanımlanmıştır. Ekmek, fermente edilmiş süt, baharatlar, taze et ve et ürünleri, çiğ süt ve ısıtılmış sütün yanı sıra bebek gıdaları gibi bazı özel ürünlerin mikrobiyolojik kriterleri, “ürüne özel” tebliğlerde yer almaktadır. Canlı, taze, soğutulmuş, dondurulmuş ve işlenmiş su ürünlerinin organoleptik, mikrobiyolojik, kimyasal ve toksikolojik kriterleri *Su Ürünleri Yönetmeliğinde* tanımlanmaktadır. Gıdaların mikrobiyolojik kriterler açısından, Türk Gıda Kodeksine uyum durumu, yıllık kontrol programları kapsamında kontrol edilmektedir. Mevzuata uygun olmayan ürünler için, *5179 sayılı Kanunda* öngörülen cezalar uygulanmaktadır.

Hayvansal yan ürünleri düzenleyen yasal dayanak çok karmaşık olup, 6 kanundan ve 10 yönetmelikten oluşmaktadır, ancak 1774/2002 sayılı AB Tüzüğüne uygun olarak, özel olarak hayvansal yan ürünleri ele alan bir metin henüz mevcut değildir. Kategori 1’de yer alan materyallerle ilgili olarak, mevzuat özel risk materyallerini (SRM) düzenlememektedir. Kategori 2’de yer alan materyaller; hayvan dışkı, sindirilebilen parça içeriği, atık sudan toplanan hayvan materyali, yüksek miktarda ilaç kalıntısı olan hayvansal ürünler, ithalat koşullarını karşılamayan ürünler ile hastalık nedeniyle kesilen hayvanları içermektedir. Kategori 3’de yer alan materyaller; yem ürünleri üretiminde kullanılan hayvansal kökenli yan ürünleri, kullanma süresi sona ermiş hayvansal kökenli ürünleri, bulaşıcı hastalık emareleri göstermeyen hayvanlardan elde edilen sütü, yemek artıklarını, balık unu üretiminde kullanılan balık ve diğer deniz hayvanlarını, kırık yumurtaları, bulaşıcı hastalığı olmayan hayvanlardan elde edilen kuluçka yan ürünlerini kapsamaktadır. Türkiye’de halen kadvraların toplanması için özel bir sistem bulunmamaktadır. Kadvraların gömülmesinden mahalli yetkililer sorumludur. Türkiye’de şu anda memeli hayvanlardan elde edilen proteinlerin, çiftlik hayvanlarına yem olarak verilmesi yasaklanmamıştır (Yem yasağı).

Kontrollerin finansmanı konusunda, TKB işletmelerin denetimi veya canlı hayvanlar veya hayvansal ürünlerdeki kalıntıların izlenmesinin kontrolünden herhangi bir ücret almamaktadır. Bakanlığın aldığı ücretler ithal ve ihraç kontrolleri için gerekli olan laboratuvar analizlerini, şahit numune laboratuvar tahlillerini (veteriner tıbbi ürünleri,

bitki koruma ürünleri ve yem perakendecileri için yapılan analizler hariç), canlı hayvan ve hayvansal ürünleri naklinde kullanılan taşıtlar ile gümrük sınırlarındaki taşıtların dezenfeksiyonunun yanı sıra yem işletmelerinin tescil ve onaylanması için alınan ücretleri kapsamaktadır. 2464 sayılı *Belediye Gelirleri Kanunu* uyarınca Belediyeler, belediyelerin kendi tesislerinde yapılan muayene ve kesim işlemleri ile gıda işletmelerinin ve perakendecilerin ruhsat ve onay işlemlerinin masraflarını karşılamak üzere ücret almaktadır.

II.d. Gıda Güvenliği Kuralları

TKB Türkiye’de gıda güvenliğine ilişkin başlıca karar alıcı mercidir. TKB’nin Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü (KKG) gıda güvenliği politikalarından sorumlu birimdir. Doğal kaynak ve mineral sular ile özel tıbbi amaçlı gıdalara ilişkin sorumluluk, bu ürünler için onay, ruhsat, kontrol ve laboratuvar hizmetleri Sağlık Bakanlığının yetkisi ve sorumluluğu altındadır.

Gıda ürünlerinin **etiketlenmesi**, Türk Gıda Kodeksi ile 2002/58 sayılı Gıda Maddelerinin Genel Etiketleme ve Beslenme Yönünden Etiketleme Kuralları Tebliği kapsamındadır. Tebliğ, mevcut AB müktesebatını büyük ölçüde kapsamaktadır.

Gıda katkı maddeleri ve saflık kriterleri; büyük ölçüde AB müktesebatıyla uyumlu olan 2003/44 sayılı *Türk Gıda Kodeksi- Renklendiriciler ve Tatlandırıcılar Dışındaki Gıda Katkı Maddeleri Tebliği* ile düzenlenmektedir. Tatlandırıcılar ve gıda renklendiricilerine ait özel tebliğler bulunmaktadır; bunlar uyumlu olmayan bazı etiketleme ifadelerine izin veren 2002/56⁵ sayılı *Türk Gıda Kodeksi - Gıdalarda Kullanılan Tatlandırıcılar Tebliği* ile 2002/55 sayılı *Türk Gıda Kodeksi- Gıda Maddelerinde Kullanılan Renklendiriciler Tebliği*’dir. Saflık kriterleri, AB müktesebatını esas alan bazı *Tebliğlerle* düzenlenmektedir. **Ekstraksiyon çözücüleri**; yine ilgili AB müktesebatını esas alan, *Türk Gıda Kodeksi-Gıda Maddelerinin ve Gıda Bileşenlerinin Üretiminde kullanılan Ekstraksiyon Çözücüleri Tebliği* kapsamındadır.

Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği uyarınca **aroma maddeleri**; doğal aroma vericiler, doğala özdeş aroma vericiler, yapay aroma vericiler, aroma karışımları, reaksiyon aromaları ve tütsü aromaları şeklinde farklı kategorilere ayrılmaktadır. Etiketleme ve aroma vericilerin özellikleri, AB müktesebatı hükümlerine dayanmaktadır. Yapay aroma vericiler ile doğala özdeş aroma vericilerin listesi Avrupa Konseyi ve FEMA (Aroma Maddesi ve Ekstrakt Üreticileri Birliği) kodlarını esas almaktadır.

Gıda ile temas eden maddeler için genel yasal dayanak, 2002/32 sayılı *Türk Gıda Kodeksi - Gıda Maddeleri ile Temasta Bulunan Maddeler ve Malzemeler Tebliği* ve 2002/8 sayılı *Türk Gıda Kodeksi- Gıda Maddeleri ile Temas Eden Madde ve Malzemelerde Bulunacak Sembolün Belirlenmesi Hakkında Tebliğ*’den oluşmaktadır. Ayrı tebliğler plastik (Vinil Klorür Monomerleri dahil), seramik, selülöz filmleri, N-nitrosamid ve N-nitrosatable maddeleri ve epoksi türevleri gibi özel maddeleri düzenlemektedir. Kağıt, metal ve cam esaslı ambalaj materyalleri Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliğinde belirlenen ulusal hükümlere göre düzenlenmektedir.

⁵ Mevcut tebliğin yerini alan yeni Tebliğ 21 Eylül 2006 tarihinde yürürlüğe girmiş ve AB kurallarını esas almıştır.

Gıda Takviyeleri Gıda Kanununda listelenmiştir. Bunlar tek veya karışım halinde de olsa vitaminler, mineraller ile aminoasit, esansiyel yağ asitleri ve çeşitli bitki ve bitkisel ekstraktları gibi diğer maddeleri içerir. Yasal çerçevede özel etiketleme koşullarını ve maksimum günlük alım dozunu belirler. **Özel beslenme amaçlı gıdalar**, büyük oranda mevcut müktesebatı yansıtan *Türk Gıda Kodeksi – Özel Beslenme Amaçlı Gıdalar Tebliği* ile düzenlenmektedir.

Hızlı dondurulmuş gıda maddeleri, 2004/46 sayılı *Hızlı Dondurulmuş Gıda Maddeleri Tebliği*, 2002/7 sayılı *Türk Gıda Kodeksi-Hızlı Dondurulmuş ve Dondurulmuş Gıda Maddelerinin Depolanması, Muhafazası ve Taşınması Esnasındaki Sıcaklıkların İzlenmesi Hakkındaki Tebliğ* ve 2001/45 sayılı *Hızlı Dondurulmuş Gıdaların Sıcaklık Kontrolü İçin Numune Alma ve Analiz Metotları Tebliği* ile düzenlenmektedirler. Hijyen durumları ise 2001/19 sayılı *Mikrobiyolojik Kriterler Tebliği*, 2000/5 sayılı *Taze Et, Hazırlanmış Et ve Hazırlanmış Et Karışımları Tebliği* ve 1995 tarihli *Su Ürünleri Yönetmeliğinde* düzenlenmektedir. Mevzuat AB standartlarına göre hazırlanmıştır.

Bulaşanların seviyeleri, 2002/63 sayılı *Türk Gıda Kodeksi-Gıda Maddelerinde Belirli Bulaşanların Maksimum Seviyelerinin Belirlenmesi Hakkında Tebliğ* ve 17 Mayıs 2005 tarihli *Dioksin Genelgesi* ile belirlenmektedir. Aflatoksin, bakteriyel toksinler, metal/metaloitlerin limitleri, yabancı madde ve bileşikler gibi bazı bulaşanlar uyumlu değildir. Bazı özel Tebliğler *numune alma ve analiz yöntemleri (2002/25)*, *okratoksinA (2004/47)*, *kurşun, kadmiyum, civa ve 3-MCPD (2005/35)* ile ilgilidir. Bunlar genellikle AB müktesebatını esas almaktadır.

Hali hazırda Türkiye’de **genetik yapısı değiştirilmiş ürünlerin (GDÜ)** üretim ve ithalatına izin/ruhsat verilmemektedir. GDO ve **yeni gıdaları** içeren ürünlerin özel olarak kontrollerine ilişkin herhangi bir mevzuat bulunmamaktadır. Türkiye’de GDO ve yeni gıdaların değerlendirmesine yönelik herhangi bir usul ve yetkilendirilmiş kuruluş bulunmamaktadır. Ancak laboratuvarlarda gerekli testleri gerçekleştirmek için teknik kapasite mevcuttur. Biyogüvenliğe dair yeni bir kanun taslağı hazırlanmıştır ancak Parlamento tarafından onaylanmamıştır. Türkiye BM Cartagena Biyogüvenlik Protokolünü onaylamıştır. **Işınlama**, mevcut AB müktesebatını esas alan *Gıda Işınlama Yönetmeliği* ile düzenlenmektedir. TKB’den izin alan, aynı zamanda AB listelerinde de yer alan, sadece bir ışınlama tesisi bulunmaktadır.

Mineralli sular konusunda yetkili merci Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü’dür. Doğal mineralli sular, doğal mineralli suların onaylanması, izin verilmesi, paketlenmesi, etiketlenmesi ve denetimini kapsayan *Doğal Mineralli Sular Hakkında Yönetmelikte (01.12.2004 sayı ve 25657 sayılı R.G.)*, tanımlanmaktadır. Bu Yönetmelik AB Direktiflerini esas almaktadır. 98/83/EC sayılı AB Direktifini esas alan *İnsani Tüketim Amaçlı Sular Hakkında Yönetmelik (17.02.2005 tarih ve 25730 sayılı R.G.)* içme suyu, içme-kullanma suları ve kaynak sularını düzenler ve insan tüketimine yönelik suyun kalitesinin izlenmesi, üretimi, ambalajlanması, etiketlenmesi, satışı ve kaynak sularının ve şişelenmiş suların denetimini kapsar. Türk mevzuatında bu kategorilere giren sular için farklı koşullar getirilmiştir. Doğal mineralli sular, Sağlık Bakanlığının inisiyatifiyle kurulan Bilimsel Değerlendirme Komisyonu tarafından jeolojik, hidrojeolojik, fiziksel, kimyasal, fiziko-kimyasal, mikrobiyolojik, farmakolojik ve fizyolojik özellikleri açısından değerlendirilir. Doğal mineralli sular, kaynak suları ve şişelenmiş içme sularının asgari mineral içeriği, AB kurallarını esas almaktadır. Türkiye’de halihazırda, doğal mineralli su

için 30 firmaya, 174 adet su kaynağına ve 30 adet şişelenmiş suya izin verilmiş durumdadır.

II.e. Yem için özel kurallar

1734 sayılı Yem Kanunu ve Yem Yönetmeliği hayvan yemlerine ilişkin yasal çerçeveyi oluşturmaktadır. TKB, Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü yetkili merciidir. Yem katkı maddelerini ve yem üreten kuruluşları onaylamaktadır. **Yem katkı maddeleri**, izin verilen katkı maddelerinin bir listesini de içeren, 2002/66 sayılı Yem Katkılarının Üretimi ve Kullanımı Hakkında Tebliğ ile düzenlenmektedir. Hayvan yeminde antibiyotikler, Ocak 2006'dan bu yana yasaktır.

Karma yem 1734 sayılı Yem Kanunu ve Yem Yönetmeliği ile düzenlenmektedir. Ulusal yem mevzuatına göre, sadece kalifiye personeli olan onaylı işletmelerin karma yem üretmesine ve piyasaya arzına izin verilmektedir. Etiketleme kuralları, 79/373/EEC sayılı AB Direktifine benzerdir. Karma yemler kapalı paketlerde veya konteynırlarda piyasaya arz edilmelidir. Sadece üreticiden son kullanıcıya doğrudan satışlarda, dökme halinde veya açık konteynırlarla gönderilebilir. Yem Kanununa göre, karma yem kuruluşları yılda iki kez yetkili merci tarafından denetlenmektedir. Yem maddeleri Yem Kanunu ve Yem Yönetmeliğine göre sınıflandırılmaktadır. Yem maddelerinin saf, uygun ve ticari kalitede olması ve eşlik eden belgelerde isimleri, miktarı, satıcı veya dağıtıcılarının isim ve adreslerinin bulunması gereklidir.

İstenmeyen maddeler, 2002/32/EC sayılı İstenmeyen Maddeler hakkındaki AB Direktifi uyarınca, 2005/3 sayılı Yemlerde İstenmeyen Maddeler Hakkında Tebliğ ile düzenlenmektedir. **Özel amaçlı yemler** 1997/12 sayılı Tebliğ ile düzenlenmiştir. Bu tebliğ, bazı evcil hayvanların veya çiftlik hayvanlarının özel beslenme ihtiyaçlarına yönelik kuralları belirlemektedir. Yemle ilgili bir Ulusal Komite özel amaçlı yem başvuru dosyalarını değerlendirmektedir. **Hayvan beslenmesinde kullanılan bazı ürünler (bioproteinler)** konusunda ulusal mevzuat bulunmamaktadır. Ancak bu tür ürünler, Yem Yönetmeliğine göre, yem maddeleri olarak değerlendirilmektedir. **İlaçlı yem konusunda**, AB'nin 90/167/EEC sayılı İlaçlı Yem direktifini esas alan, 2005/12 sayılı İlaçlı Yem Tebliği bu tür yemlerin üretim, pazarlama ve kullanım koşullarını belirlemektedir. İlaçlı yemler sadece veteriner reçetesiyle onaylanmış kuruluşlarda üretilmektedir.

II.f. Bitki sağlığı politikası

Bitki sağlığına dair konular TKB Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü Zirai Karantina ve Tohum Hizmetleri, Bitki Koruma Hizmetleri ve İlaç ve Alet Hizmetleri ile Hayvan Sağlığı Hizmetleri tarafından yönetilmektedir. Buna ilaveten, 81 adet il bitki koruma birimi (BKB) denetim ve tescil faaliyetlerini yerine getirmektedir. TKB tarafından belirlenen yıllık sörvey programları, ülkedeki bitki sağlığı⁶ durumunun kontrolünü sağlamaktadır.

1957'de yayımlanan 6968 sayılı Zirai Karantina Kanunu, **bitki sağlığına (zararlı organizmalara)** dair yasal dayanağı oluşturmaktadır. Bu kanun, zirai karantina, bitki

⁶ 2005: Unlubiti (Planococcus citri); Turunçgil de Tristesia; Taç tümörü (Agrobacterium vitis, A. tumefaciens); turunçgil beyaz sineği; Patates kist nematodları (Globodera rostochiensis, Globodera pallida); Patates kanseri (Synchytrium endobioticum); Çeltik beyaz uç nematodu (Aphelenchoides besseyi); San Jose kabuklu biti (Quadrastipidiotus perniciosus); soğan sap nematodu (Ditylenchus dipsaci); Patates kök-ur nematodu (Meloidogyne spp.); şarka virüsü; Ateş yanıklığı (Erwinia amylovora); pembe kurt (Pectinophora gossypiella); patatesten kahverengi çürüklük hastalığı (Ralstonia solanacearum); kestane kanseri (Cryphonectria parasitica)

çoğaltım materyalinin hareketi, bitki koruma faaliyetleri ve alınacak önlemleri açıklar. Çok sayıda tüzük (zirai karantina), yönetmelik (zirai karantina, ahşap paketleme materyali), tebliğ (bazı patates hastalıkları için kontrol önlemleri) ve sirküler bu kanunla ilintilidir. Amaç, zararlı organizmaların Türkiye'ye girmesini, ülkede yayılmasını engellemek ve bitki koruma faaliyetlerine dair kuralları belirlemektir. AB ve EPPO listeleriyle uyumu sağlama amacıyla zararlı organizmaların listesi, AB tarafından finanse edilen bir projenin desteğiyle gözden geçirilmektedir. İthalat denetimleri şunları içermektedir: belge kontrolü; kimlik kontrolü; bitki sağlığı denetimi (görsel denetim ve/veya laboratuvar testi). Çoğaltım materyalinin hareketi için özel sertifikalar gereklidir. Türkiye koruma alanlarını uygulamaktadır.

Bitki koruma ürünleri; bunların ruhsatlandırılması ve tescili, piyasaya arzı ve piyasadan geri çekilmesi, ithalat-ihracatı, kullanım ve kontrollerini düzenleyen 6968 sayılı *Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Kanunu* kapsamında ele alınmaktadır. Bu ürünler ve ilgili ekipmanlar TKİB'nın izin, ruhsat ve denetimine tabidir. Ardından çıkarılan yönetmelikler susul ve esasları belirler. Maksimum kalıntı seviyeleri (MRL) AB normlarıyla kısmen uyumludur. Halihazırda TKİB'nın izin verdiği 405 adet Bitki Koruma Ürünü aktif maddesi bulunmaktadır. Bu maddelerin 79 adeti, 91/414/EC sayılı AB Direktifinin Ek I'indeki listede yer almaktadır. Geriye kalan 326 aktif madde ya AB'de kullanımdadır ya da AB'nin incelemesi altında olan 1141 aktif madde arasındadır.

Tohum kalitesi ve çoğaltım materyaline dair yasal çerçeve 308 sayılı *Tohumlukların Tescil, Kontrol ve Sertifikasyonu Hakkındaki Kanun*⁷, 6968 sayılı *Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Kanunu* ve 5042 sayılı *Yeni Bitki Çeşitlerine Ait İslahçı Haklarının Korunmasına İlişkin Kanun*dan oluşmaktadır. Bu yasal çerçeve AB kurallarını esas alsa da Türkiye, kuralları bitki çeşidine göre belirleyen dikey düzenlemelerden⁸ ziyade, yatay düzenleme yaklaşımını seçmiştir. Türkiye 1968'den beri şeker pancarı, yağlı ve lifli bitkiler, hububat, yağlı tohumlar, yem bitkileri, mısır ve sorgum için OECD tohum sertifikasyon sistemini uygulamaktadır. Bazı türlerin tohumları (şu anda pancar, yem bitkileri, hububat, yağlı ve lifli bitkiler) ve Türkiye'de üretilmiş bazı tohum kategorileri, ilgili AB mevzuatıyla uyumlu tohuma eşdeğer kabul edilmektedir. Türkiye numune alma ve laboratuvar analizi konusunda, Uluslararası Tohum Test Birliği (ISTA) kurallarını uygulamaktadır. Orman ağaçlarının tohumlarına ilişkin hususların tamamı Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından ele alınmaktadır.

Türkiye'de **bitki çeşidi hakları** konusundaki yasal çerçeveyi; 2100/94/EC, 1768/95/EC sayılı AB Direktifleri ile UPOV Sözleşmesinin 1991 metnini esas alan 5042 sayılı *Yeni Bitki Çeşitlerine Ait İslahçı Haklarının Korunmasına İlişkin Kanun* ve *Yeni Bitki Çeşitlerine ait İslahçı Haklarının Korunmasına İlişkin Yönetmelik*, *Çiftçi İstisnası Uygulama Yönetmeliği* ve *Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışan Görevlilerin İslahçı Hakkından Yararlanmasına İlişkin Yönetmelik* oluşturmaktadır. Yetkili merci TKİB Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü'dür. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları veya Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde ikamet eden veya yerleşik gerçek veya tüzel kişiler ile Türkiye'de ikamet eden UPOV akit taraflarının vatandaşları veya Türkiye'de iş merkezi bulunan tüzel kişiler bitki çeşitlerinin tescili için başvuruda bulunabilmektedir. Koruma süresi 25 yıldır (ağaçlar, asmalar ve patates için 30 yıl). Koruma, sadece UPOV Sözleşmesine uygun olarak, yani çeşit "yeni", "farklı", "yeknesak" ve "durulmuş" ise

⁷ Tarama sırasında yürürlükte olmasına rağmen bu kanun, 5553 sayılı *Tohumculuk Kanunu* ile değiştirilmiştir.

⁸ Tarımsal tohumlar, sebze tohumları, sebze çoğaltım materyalleri, çilek ve asma dahil meyve, orman ürünleri, süs bitkileri ve genetik yapısı değiştirilmiş bitkiler.

sağlanmaktadır. Islahçının üretim, çoğaltım, piyasaya arz, ihracat-ithalat ve depolamaya ilişkin ilgili hakları, ticarî amaç taşımayan veya deneysel amaçlara yönelik faaliyetler ile en fazla 92 ton tahıla eşdeğer üretim yapan (hibrit ve sentetik çeşitler hariç) ve ticarî amaç taşımayan küçük çiftçilerin lehine sınırlandırılabilir. 2006 yılında Türkiye’de kayıt altına alınmış 31 adet korunmuş çeşit bulunmaktaydı (12 buğday, 7 arpa, 6 sebze, 2 tritikale ve ayçiçeği, patates, mısır ve yulafın her birinden 1 çeşit).

Uluslar arası bitki sağlığı anlaşmaları konusunda Türkiye, şu uluslar arası kuruluşların üyesidir: Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Avrupa ve Akdeniz Bitki Koruma Teşkilatı (EPPO), Uluslararası Biyolojik Kontrol Teşkilatı (IOBC), Uluslararası Tohum Test Birliği (ISTA); Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı (OECD) üyesi olarak OECD Sertifika sistemini uygulamakta ve Uluslararası Bitki Koruma Sözleşmesini (IPPC) imzalamıştır. Türkiye ayrıca Yakın Doğu Bitki Koruma Teşkilatına (NEPPO) üyelik başvurusunda bulunmuştur. Türk tohum endüstrisi, Uluslararası Tohum Federasyonunun (ISF) üyesidir. Türkiye Yeni Bitki Çeşitlerinin Korunması Uluslararası Birliği’nin bir üyesidir, ancak UPOV Sözleşmesinin imzalanması henüz Parlamento tarafından onaylanmamıştır.

Türkiye 17 ülke⁹ ile bitki zararlılarının girişini ve yayılmasını önlemeyi ve bu zararlı organizmaların kontrolünün iyileştirilmesini amaçlayan ikili bitki sağlığı anlaşmaları imzalamıştır. Küba ile bitki sağlığı alanında teknik işbirliğini geliştirmeyi amaçlayan, bitki araştırma anlaşması imzalanmıştır. Bulgaristan’la imzalanan Materyal Transfer Anlaşması bitki genetik materyallerinin değişimine ilişkin koşulları belirlemektedir. Türkiye ayrıca 46 ülke ile, bilgi ile genetik veya biyolojik bitki materyal değişimini kolaylaştıran Teknik, Bilimsel ve Ekonomik İşbirliği Anlaşmaları imzalamıştır. Tüm anlaşmalar, 3 ile 6 ay arasında bir bildirimle sonlandırılabilir.

III. UYUM DERESESİ VE UYGULAMA KAPASİTESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Genel olarak Türkiye, katılım hazırlıklarında, düşük düzeyde bir uyuma ulaşmıştır.

Türkiye tarama toplantıları sırasında herhangi bir taahhütte bulunmamış veya kendi mevzuatının müktesebat ile uyumu ve özellikle mevzuatın uygulanmasını içeren takvim konusunda bir bildirim yapmamıştır. Bu, Türkiye’nin hazırlık seviyesinin ve müktesebatın uyumlaştırılması konusundaki taahhütünün doğru bir şekilde değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır. Gıda güvenliği, hayvan ve bitki sağlığı durumunun iyileştirilmesine yönelik orta-uzun vadeli stratejilerin bulunmayışı, önceliklerin belirlenmesini ve böylece Türkiye’nin şu anda karşılaştığı sorunlarla mücadele için uygun mali ve insan kaynaklarının tahsisini engellemektedir. Üstelik Türkiye, tarama sürecinde detaylı bir farklılık-gap analizi sağlayacak durumda değildi. Bu analiz, ilgililerin AB’ye katılımın gerektirdiği hukuki ve idari adaptasyonun karmaşıklığını daha iyi değerlendirmelerine yardımcı olabilirdi.

Gıda, yem, hayvan sağlığı konusundaki yeni yasal çerçevenin, AB müktesebatıyla yüksek derecede uyum sağlayacak ve ikincil mevzuatın uyumlaştırılmasına olanak sağlayacak şekilde kabul edilmesi önemlidir. Buna ilaveten, bu yeni yasal çerçevenin AB’nin entegre yaklaşımı ile uyumlu olarak kontrol organlarının yetkilerini tutarlı ve açık biçimde ortaya koyması gerekmektedir.

⁹ Arjantin, Beyaz Rusya, Bulgaristan, Cezayir, Çek Cumhuriyeti, Fas, Hırvatistan, İran, İsrail, Küba, Makedonya Cumhuriyeti, Moldova, Polonya, Romanya, Suriye, Tunus, Yunanistan.

Gıda güvenliği ve hayvan ve bitki sağlığı müktesebatını uygulanması için gerekli kurumların güçlendirilmesi gerekmektedir. Gıda güvenliği, hayvan ve bitki sağlığı müktesebatı ve bunun uygulanması ciddi kurumsal kapasite gerektirmektedir. İdari, denetim ve kontrol organlarının, personel eğitimi ve personel sayısı yanında işlem, teknik ekipman ve olanaklar konusunda kapasitelerinin artırılması gerekmektedir. Bu, müktesebatın ön gördüğü çok sayıda denetim ve gözetim organlarıyla beraber laboratuvar ve sınır kontrol noktaları için de geçerlidir.

Avrupa Birliği Türkiye'ye, yasal çerçevenin gözden geçirilmesi ve modernizasyonu ile idari yapıların iyileştirilmesi için önemli ölçüde mali ve teknik yardım sağlamaktadır. Türkiye IPARD fonlarını (ref. 11 no'lu Tarım ve Kırsal Kalkınma faslı) yönetmek için yeterli idari yapılara sahip olduğunda, çiftlikler ve gıda işletmecileri çiftliklerini ve işletmelerini modernize etmek için AB fonlarından yararlanacaklardır. Çiftlik ve tarım-gıda işletmelerinin modernize edilmesi için IPARD fonlarının kullanım önceliğinin daha da incelenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir.

Genişleme sürecinde ülkenin büyüklüğü, küçük işletmelerin ve uzak bölgelerde küçük ölçekli gıda işleme tesislerinin yaygın olması, Türkiye'nin hayvan sağlığındaki durumu ve bazı kültürel ve dini gelenekler, gıda güvenliği, hayvan ve bitki sağlığı politikaları alanlarındaki genişleme sürecinde temel mücadele konuları olarak ortaya çıkmaktadır.

III.a. Genel

Makul düzeyde bir uyum sağlamak için önemli derecede çabaya ihtiyaç duyulmaktadır. Gıda güvenliği alanının karmaşıklığı sebebiyle, henüz karara bağlanmamış olan çerçeve mevzuatın hazırlanması ve gelecek yıllarda daha özel yasal hükümlerin tam ve iyi planlanmış bir şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu, ikincil mevzuatın uyumlu bir şekilde kabulü için önşarttır. Şu anda önceliklerden birisi olarak, gıda güvenliğinin tüm yönlerini kapsayan kapsamlı bir stratejinin oluşturulması güçlü bir biçimde teşvik edilmelidir. Öncelikleri belirleyen net bir takvim içeren böyle bir strateji, bu fasıldaki müktesebatın tüm bölümlerinin kapsamlı biçimde mevzuata aktarılması için dikkatli bir hazırlığı vurgulamalıdır.

Şu anki yasal çerçeve halihazırda müktesebatın bazı yönlerini göz önünde bulundurmaktadır ve Topluluk tarafından gıda güvenliği mevzuatında kullanılan çeşitli terimlerin tanımlanmasının yanı sıra, farklı mercilerin tam yetkileri, operatörlerin sorumlulukları, risk değerlendirme ve risk yönetimi gibi konulardaki temel işlevler başta olmak üzere belirli alanlarda değişikliğe gidilmesi gerekmektedir. AB müktesebatının bazı unsurları (Avrupa Gıda Güvenliği Otoritesine, RASSF ve kriz yönetimi sistemine katılım) herhangi bir katılım öncesi çözüm bulmadan önce, yüksek oranda uyum gerektirmektedir.

TKİB'de sorumlulukların farklı birimler arasında paylaşılması başka bir uyumsuzluk konusudur. Veteriner hekim ve gıda denetçileri arasındaki anlaşmazlıklar, müktesebatın aktarılmasını ve denetimlerin kalitesini etkilemektedir. Üstelik yerel yetkililerinin gıda kontrol sistemlerinin farklı evrelerine dahil olmaları, denetim hizmetleri arasındaki yetki çatışmalarını arttırmaktadır. Yasal çerçevenin henüz karara bağlanmamış revizyonu, gıda zincirinde yetkileri açıkça ortaya koymalı ve gıda güvenliği ve hayvan sağlığı sektöründe TKİB'nin gecikmiş durumdaki yeniden yapılandırılmasına olanak tanınmalıdır.

III.b. Hayvan sağlığı politikası

Türkiye hayvan sağlığı sektöründe birincil mevzuatta kapsamlı değişiklikleri hazırlamış durumda olup, bu değişiklikler henüz kabul edilmemiş çok fazla sayıdaki ikincil mevzuatın AB kurallarına daha da yakınlaştırılmasına zemin teşkil edecektir. Müktesebatın aktarılması ve uygulanmasına yönelik kapsamlı çabalara zemin teşkil etmesi için, geniş çaplı bir stratejinin hazırlanması gereklidir. Bu strateji, hayvan hastalıkları salgınlarını kontrol altına alınması ve hastalıkların etkin biçimde ortadan kaldırılmasını mümkün kılan yeterli idari kapasitenin oluşumunu içermelidir.

Türkiye ***iç pazardaki kontrol sistemini***, katılımla birlikte uygulayacaktır. Ancak iç pazarı yöneten geniş kapsamlı kuralları uygulamak için, önceden gerekli kapasiteleri oluşturma konusunda çok iyi hazırlanması gerekmektedir. Herhangi bir aday ülke için asıl zorluk, ulusal kontrol sisteminden, AB ülkeleri arasındaki sınırlarda kontrollerin yapılmadığı, asıl kontrollerin menşesinde yapıldığı ve nakliye sırasında ve varış noktasındaki kontrollerin ayrımcı olmayan biçimde yapıldığı bir sisteme geçiştir. Türkiye katılım gününe kadar, ulusal kontrol sisteminin etkin şekilde sürdürülmesi ve aynı zamanda iç Pazar kontrol sisteminin yürürlüğe girişi için önceden çok iyi hazırlanma göreviyle karşı karşıya kalacaktır. Kendi sınırları koruyan bir kontrol sisteminden, iç pazar kontrol sistemine geçiş için özellikle şunlar gereklidir: AB iç sınırlarında kontrolleri kaldırmak, ithalat lisanslarını kaldırmak, menşe yerinde kontrolleri güçlendirmek, dış AB sınırlarında kontrolleri güçlendirmek, Türkiye'nin bazı bölgelerini kontrol altında tutma yetkisi dahil gerekli tüm yolları kullanarak diğer üye devletlerin güvenliğini korumak.

Türkiye'de ***ithalat kontrol sisteminin*** yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Denetim hizmetlerinin altyapı, ekipman ve personel kaynakları bakımından geliştirilmesi gerekmektedir. Gelecekte AB iç sınırlarında kontroller kalkacağından, gelecekte AB dış sınırı olacak yerlerdeki kontroller tüm AB gereklilikleri göz önünde bulundurularak geliştirilmelidir. Bu diğer hususlarla beraber, sınır kontrol noktalarında fiziksel altyapının iyileştirilmesini gerektirmektedir. Yatırımların etkin biçimde kullanımının sağlanması için, Türkiye'nin üyelik sonrasında çalışmaya devam edecek bu noktaların yerine ilişkin planlarına açıklık getirmesi gerekmektedir. Müktesebatla uyumlu olmadığı için, şu anda uygulanmakta olan ithalat lisans sisteminin kaldırılması gerekmektedir.

İç pazarın tamamlanması çerçevesinde, dış kontrollerle ilgili AB stratejisi; uygun biçimde inşa edilmiş, donatılmış ve personel istihdam edilen belli giriş noktalarını seçmek ve geliştirmektir. Üçüncü ülkelerden gelen canlı hayvan ve hayvansal ürünlerin sevkiyatlarının, sadece bu seçilmiş sınır kontrol noktalarından girişine izin verilmektedir. Sonuç olarak başka giriş noktaları yasaktır. Bu sınır kontrol noktalarının uygun biçimde işlemlerini sağlamak için, ticaret hacminin, daimi ve iyi eğitilmiş personel ile yeterli altyapı ve ekipmana yönelik yatırımları haklı gösteriyor olması gereklidir. Bu strateji Türkiye'de deniz ve hava limanları bağlamında tamamiyle geçerlidir. Gelecekteki kara sınırları için bu strateji zemini mevcut değildir. Canlı hayvan ve hayvansal ürünlerin ticaretinin bazı komşu ülkelerle sınırlı -Suriye, Irak, İran-, diğer komşu ülkelerle ise-Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan- çok da önemli olmayan miktarlarda olacağı öngörülmektedir. Bütün bunlara ilave olarak, sınır uzunluğu ve tam anlamıyla kontrol edilmeyen yerel ticaretin göz önüne alınması gereklidir. Bu konunun daha da incelenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir.

Hayvanların kimliklendirilmesi (tanımlanması) ve tescili ve sığı türü hayvanların hareketlerinin kaydı konusunda bir sistem mevcuttur. Bu sistemin işletmelerin kaydı, hayvanların ve hareketlerinin kaydedilmesi konularında iyileştirilmesi gerekmekte olup,

bu sistemin sürekliliği garanti edilmelidir. Bu sistem diğer türleri de kapsayacak biçimde genişletilmelidir. Hayvan hastalıklarının kontrol altına alınması bakımından, Türkiye'nin hem sığır türü hem koyun ve keçi türü hayvanlar için tam anlamıyla işlevsel bir tanımlama ve kayıt sistemine sahip olmasının hayati önemi bulunmaktadır. Bu sistem müktesebatın öngördüğü biçimde, hayvanların ve ürünlerinin izlenebilirliğini sağlayacaktır. Domuz sayısı oldukça sınırlı olmasına rağmen, Komisyon Türkiye'ye domuz türü hayvanlar için de tanımlama ve tescil sistemi kurmasını tavsiye etmektedir.

Türkiye'de şu anki hayvan sağlığı durumu oldukça kritik olup, riskler uzun süredir devam etmektedir. OIE tarafından listelenen bir dizi hastalık endemiktir. **Hayvan hastalıkları kontrol tedbirlerini** ele alacak yeterli idari kapasite sınırlıdır. Veteriner Kanununun kabul edilmemiş olması, ikincil mevzuatı hazırlama çabalarına ve acil eylem planlarının benimsenmesine engel olmaktadır. Ari olarak kabul edilen Trakya bölgesinde son zamanlarda ortaya çıkan Şap hastalığı özel bir sorundur. Son zamanlarda aşılama kampanyaları, mali ve insan kaynaklarındaki eksiklikler nedeniyle riske girmiştir.

Türkiye'nin ulusal çabalarına ve uluslar arası kuruluşlardan sağlanan teknik ve finansal yardımlara rağmen, şap hastalığını kontrol altına almak için geçmişte yapılan girişimlerin kısıtlı kapsama alanı nedeniyle, bu konuda Türkiye kısıtlı bir başarıya ulaşmıştır. Yeni bir şap stratejisi hazırlanmış olup, bu strateji AB fonlarıyla desteklenecektir. Türkiye kesinlikle uzun yıllar boyunca kendi topraklarında aşısız bir politikayı uygulayacak durumda olmayacaktır. Türkiye'nin ülkede BSE olmadığı yönündeki iddiasına rağmen, şu anki BSE gözetim düzeyi güvenilir hastalık statüsünü garanti etmede yeterli değildir. BSE hastalığını test etme kapasitesinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Türkiye'nin uzun sınırı, uluslararası kuruluşların ve komşu ülkelerin işbirliğiyle çözülmesi gereken hayvan sağlığı sorununa ilave bir risk oluşturmaktadır.

Türkiye'nin **Topluluk içi canlı hayvan, yumurta, sperma ve embriyo ticaretine** yönelik AB sertifikalarını ne ölçüde tanıyacağına ilişkin hiçbir ipucu verilmemiştir. Şu anki mevzuat uyumlu değildir. **Evcil hayvanların ticari olmayan hareketlerine** ilişkin hükümler, AB kurallarıyla uyumlu değildir. Türkiye evcil hayvanlar için hayvan pasaportu kullanmamaktadır. **Maddelerin yasaklanması ve kalıntıların kontrolü** alanında, AB'nin bazı mallara yönelik onaylamış olduğu kalıntı izleme planlarının uygulanması sonucunda bazı ilerlemeler kaydedilebilmiştir. Ancak Türkiye'nin, laboratuvarlar için kapsamlı ulusal stratejisini tamamlaması ve teknik açıdan iyileştirmenin gerektirdiği finansmanı sağlaması gerekmektedir. TKİB tarafından başlatılan mevcut stratejiler yeterince tamamlayıcı değildir.

Canlı hayvanlar ve hayvansal ürünlerin ithalat koşulları konusunda Türkiye, mevzuatını uyumlu hale getirmemiştir. AB'den sığır türü hayvanların ve ürünlerinin ithalatı konusundaki fiili yasaklama, uluslararası kurullarla çelişmektedir. Bu durumun müzakereler boyunca ele alınması gerekmektedir. Üstelik Türkiye önemli ortaklarıyla (özellikle Amerika Birleşik Devletleriyle) ticarete sıkıntılara yol açabileceği endişesi ile, katılımdan önce AB'nin ithalat kurallarının benimsenmesini sorun olarak görmektedir. Türkiye katılımı beraber, **uluslararası veteriner anlaşmalarını** AB gereksinimleri ile aynı çizgiye getirmek durumunda kalacaktır.

Hayvan refahıyla ilgili olarak AB kurallarının uygulanması, Türkiye'nin katılımı açısından ciddi bir sorun oluşturmaktadır. Çiftlik hayvanlarını kapsayan uygun bir yasal çerçeve bulunmamakta olup, öncelikli olarak böyle bir yasal çerçevenin kabul edilmesi

gereklidir. Türkiye ayrıca şu anki yumurta üretim kapasitesini kapsamlı biçimde analiz etmeli ve yumurta tavuğu kafeslerinin AB standartlarına uygunluğunu kontrol etmelidir. Hayvanların nakliye olanaklarının modernizasyonu için de büyük yatırımlar gerekmektedir.

Zootekni mevzuatının daha da geliştirilmesi gerekmektedir. Halihazırda sadece sığır türü hayvanlar için soykütüğü bulunmakta olup, diğer tür hayvanlar için de soykütüklerinin oluşturulması gerekmektedir. Türkiye'nin büyük çaplı hayvan hastalığı salgınları sırasındaki **veteriner hizmetleriyle ilgili harcamaları** karşılamak için, ulusal bütçedeki hükümlerini arttırması gerekmektedir. Mevcut fonlar kafi derecede tazminatı sağlamak için yeterli değildir. Çiftçilerin yeterli bütçenin bulunduğu konusunda temin edilmesi gerekmekte olup, bu aynı zamanda hastalık çıkışının zamanında bildirilmesini teşvik edecektir.

Özel hususlar

Türkiye'de hayvanların kesimi, dini kurallar gözönünde bulundurularak gerçekleştirilmektedir. AB müktesebatının uygulanması açısından bu gerçeğin sonuçlarının, müzakereler sırasında ayrıntılı bir şekilde analiz edilmesi gerekmektedir. Bu fasılda özel dikkat gerektiren ilgili alanlar şu şekildedir:

- Hayvanların kimliklendirilmesi (tanımlanması) ve tescili ve hareketlerinin kaydı,
- Nakliye, pazar ve toplama merkezlerine yönelik yeni AB kurallarıyla ilişkili olarak hayvan refahı,
- Hayvanların kesim sırasında refahı,
- Atıkların güvenli bir şekilde ortadan kaldırılması.

Kurban bayramı (dini bayram), kısıtlı bir süre zarfında ciddi hayvan hareketlerini gerektirmektedir. Kesim veya kurban etmenin çok kısa bir sürede gerçekleştirilmesi gerekmekte olup, bu atıkların ortadan kaldırılması konusunda özel bir sorun ortaya çıkarmaktadır. Bu işin organizasyonu bazı Üye Devletlerde zorluk teşkil etmektedir. Ancak, bu olayın yaygınlığı Türkiye'de daha geniştir.

Türkiye'de hayvanlar "*helal*" yöntemlere uygun olarak kesilmektedir. Bu yöntemler, bir tanesi Türkiye'de uygulanmakta olan farklı kodeksler kapsamında derlenmiştir. Halihazırda, Türkiye helal konusunda sertifikasyon (belgelendirme) uygulamamaktadır ancak bu Türk tüketicilerinin gelecekte bu yönde bir talepte bulunabileceği gerçeğini dışlamamaktadır. Üye Devletlerde "*helal*" etin Müslüman ülkelere ihracı için, ilgili metodlar ve sertifikasyon konusunda ikili anlaşmalar mevcuttur. Şu anki AB piyasası için özel düzenlemeler bulunmaktadır. Gelecekte Türkiye'nin de yer aldığı iç (tek) pazar bağlamında, bu konunun dikkatle ele alınması gerekmektedir.

Türkiye tarama toplantıları sırasında bu tür uygulamaların, bu fasıldaki AB müktesebatının uygulanması üzerindeki etkisinin bir değerlendirmesini sunamamıştır. Bu konuların tahmin edilebilir hassasiyeti nedeniyle, durumun müzakereler sırasında ayrıntılı olarak ve dikkatle analiz edilmesi gerekmektedir.

III.c. Gıda ve yem'in piyasaya arzı

Bu konudaki Türk mevzuatı hala, güncelliğini yitirmiş AB müktesebatını esas almaktadır. Hala dikey yaklaşımı uygulamaktadır. Yasal çerçevenin uyarlanması ve AB hijyen kurallarındaki reformu yansıtması gerekmektedir. Türkiye şu anki çifte izin politikasını gözden geçirmeli ve pazar öncesi onay zorunluluğunu kaldırmalıdır.

Hijyen kuralları ve hayvansal ürünler için özel kurallar konusundaki Türk mevzuatında, özellikle uygulama, gıda sektöründeki kişilerin yükümlülükleri, işletmelerin sınıflandırılması, gıda zincirinde veri alışverişi ve bazı sektör-özel gereklilikler konusunda uyumu sağlamak için önemli değişiklikler yapılması gerekmektedir. Türkiye'nin işletmeleri, 2004 tarihli AB gıda ve yem hijyen paketiyle belirlenen AB standartlarına uyum derecesine göre sınıflandırılması gerekmektedir. Bazı işletmeler, AB'ye ihracat için onaylanmış durumdadır. Ancak çoğunluğu uzak bölgelerdeki küçük ölçeklilerden oluşan işletmelerin önemli bir kısmı, şu anda AB gerekliliklerini karşılamamaktadır. Türkiye müzakereler sırasında, tarım-gıda işletmelerinin modernizasyonuna yönelik bir plan hazırlamak zorunda kalacaktır. IPARD fonu Türkiye için kullanılabilir olacaktır. Planın kapsamı, öncelikleri ve boyutunun belirlenmesi gerekmektedir. Çiftliklerden doğrudan satışlar konusunda, özellikle peynir ürünlerinde, Türkiye üretici kayıtlarını geliştirmeli ve bu bağlamda hijyen koşullarını iyileştirme yönünde çaba göstermelidir. Özellikle taze peynirin geleneksel üretimi, işlenmesi ve dağıtımı birçok küçük çiftlik için önemlidir ve Türkiye müktesebatın öngördüğü gereksinimler bazında bu tür faaliyetlerin devamını desteklemek için tedbir alması yönünde teşvik edilmelidir.

AB kontrol kurallarının doğru olarak uygulanmasını teminen, resmi idare ve denetim organlarının geliştirilmesi gerekecektir, ancak gıda zincirindeki operatörlerin de bilgilerini artırmaları ve yetkili merciler tarafından müktesebatın gereksinimleri konusunda bilgilendirilmeleri ve katılım tarihine kadar gerekli hazırlıkları yapmaları zorunludur. Tüm işletmelerde Tehlike Analizi ve Kritik Kontrol Noktaları (HACCP) ilkelerini uygulama yükümlülüğüne özel önem verilmelidir. Ayrıca denetim sisteminin geliştirilmesi ve özellikle denetçilerin **hayvansal ürünlere dair özel kontrol kurallarıyla** ilgili AB gereklilikleri konusunda tam bilgi sahibi olmalarının sağlanması için çaba sarfedilmelidir. Türkiye çiğ süt kalitesinin iyileştirilmesi amacıyla, hem çiftliklerdeki hem de süt toplama sistemindeki koşullar üstüne odaklanan programlar hazırlamak zorunda kalacaktır. Süt işleme tesislerine verilen sütün kalitesinin iyileştirilmesine teşvik veren, destekleme (ödeme) sistemi bu bağlamda önemli bir araç olabilir.

Türkiye **hayvansal yan ürünler** konusunda, müktesebata daha da uyum sağlamak zorundadır. Hayvancılık ve et sanayisinde ekonomik zorluklardan korkan Türkiye, bu aşamada AB'nin belirlediği türlere yönelik yemi sınırlama konusunda isteksizdir. Üstelik Türkiye, 999/2001 sayılı bulaşıcı süngerimsi beyin hastalığına (TSE) dair Tüzük hükümlerine uyum sağlamak ve TSE testlerinin sayısını önemli ölçüde arttırmak zorundadır. Hayvansal yan ürünlerin, 1774/2002 sayılı hayvansal yan ürünlere ilişkin Tüzük hükümleriyle uyumlu olarak doğru bir şekilde sınıflandırılmasını sağlayacak yasal hükümler eksiktir. Katılım öncesi dönemde, Özel Risk Materyallerinin doğru biçimde ele alınmasını da içerecek biçimde, hayvansal yan ürünlerin toplanması ve yeterli ölçüde muamele edilmesi kapasitesine dair ulusal ölçekte bir sistemin hazırlanması gerekmektedir. Türkiye'nin büyüklüğü göz önüne alındığında, bunun için ciddi yatırımlar gerekmektedir. AB kurallarının tam olarak uygulanmasını sağlamak için yakından izleme gerekmektedir.

Kontrollerin finansmanı konusundaki Türk kuralları, müktesebattan büyük ölçüde farklılık göstermektedir. Türkiye'ye şu anki politikasını gözden geçirmesi ve AB'nin belirlediği asgari ücretlere göre ihtiyaçlarını hesaplaması önerilmektedir. Bu ücretlerin, aşamalı bir şekilde uygulanmasını sağlamak için daha çok çaba sarfedilmelidir.

III.d. Gıda güvenliği kuralları

Gıda güvenliği sektörü, bu faslın içerdiği diğer hususlara göre uyum açısından daha gelişmiş durumdadır. Türkiye gıda ürünlerine dair yasal çerçeveyi reforme etmek için 2001, 2002 yılları boyunca yoğun bir şekilde çalışmıştır. Mevzuatını büyük oranda, mevcut müktesebata dayandırmıştır. Gıda işletmecileri artan oranda, Avrupa ve uluslararası piyasaları hedeflemekte olup, modern bir yasal bir çerçeveyi de teşvik etmektedirler.

Etiketleme konusunda, Türkiye'nin sağlık beyanları ile kinin ve kafein içeren gıdaların etiketlenmesiyle ilgili mevzuatını daha da uyumlu hale getirmesi gerekmektedir. Gıda etiketinde menşei ülke bilgisinin zorunlu olması, AB ile uyumlu değildir. **Gıda katkı maddelerine** dair Türk hükümleri büyük ölçüde müktesebatla uyumludur. Tatlandırıcı ve saflık kriterlerine ilişkin bazı unsurlar daha da dikkat gerektirmektedir. **Ekstraksiyon çözücülerini** müktesebatla uyumludur. Gıda **aroma maddeleri** müktesebatla uyumludur. Türkiye'nin, 2005/79/EC, 2005/31/EC, 2004/14/EC sayılı Direktifler ile 2005/1895 sayılı Tüzükle gerçekleştirilen son değişiklikleri de içeren **gıda maddeleri ile temas eden maddelere** ilişkin müktesebatı esas alarak, kendi mevzuatını güncellemesi gerekmektedir.

Gıda takviyeleri alanı kısmen uyumludur. Türkiye'nin takviyelere dair bir pozitif liste belirlemesi gerekmektedir. **Özel beslenme amaçlı gıdalara** ilişkin mevzuat, büyük ölçüde müktesebatı esas almaktadır. Çok sayıda henüz taslak halindeki Tebliğ, AB mevzuat hükümlerini yansıtmaktadır. **Hızlı dondurulmuş gıda maddelerine** ilişkin kuralların bazı unsurlarının, 2005/37/EC sayılı taşıma araçları, muhafaza ve depolama esnasındaki sıcaklıkların izlenmesine dair yeni Tüzüğü yansıtmaması gerekmektedir. **Bulaşanlar** konusunda Türkiye, işlenmiş fındık, yerfıstığı ve kurutulmuş meyveler için aflatoksin ile ilgili gıdalarda bakteriyel toksin limitlerini, metaller/metaloidlerin ile yabancı madde ve bileşiklerin limitlerini gözden geçirerek, uyumu tamamlamak zorundadır.

Yeni gıda ve GDO'lar alanında mevzuat uyumu başlamamıştır. Türkiye toptanyasaklama politikasını yeniden gözden geçirmeli ve izlenebilirlik, eşik değerler, etiketleme ve testlerle ilgili temel hukuki hükümler üstünde çalışmaya başlamalıdır. Türkiye büyük oranda, **ışınlama** ve **mineralli sular** konusundaki AB kurallarıyla uyumludur.

III.e. Yem için özel kurallar

Hayvan yemi alanında müktesebat aktarımı oldukça ileri durumdadır. Hayvan yemini düzenleyen yasal çerçeve, AB müktesebatıyla kısmen uyumludur. **Karma yem, yem maddeleri, istenmeyen maddeler, özel amaçlı yemler ve ilaçlı yemlere** ilişkin kurallar, AB hükümleriyle uyumludur. Ancak, **yem katkı maddeleri** listesi hala AB'nin izin vermediği çok sayıda maddeyi içermektedir. **Hayvan beslenmesinde kullanılan bazı ürünler (biyoproteinler)** için özel bir mevzuat vardır.

III.f. Bitki sağlığı politikası

Bitki Sağlığı ve Zirai Karantina Kanunu ve tohumculuk kanunundan oluşan bitki sağlığı sektöründeki yeni birincil mevzuatın henüz kabul edilmemiş olması bu sektörde gelişmeleri engellemektedir. Buna rağmen Türkiye **bitki sağlığı** alanında, müktesebatı kısmen kendi mevzuatına aktarmıştır.

Türkiye'nin, AB'nin genişlemiş topraklarının gelecekteki durumuna uyarlanmış **zararlı organizmalar** listesini kabul etmesi gerekecektir. Yıllık resmi sörvey programının, patates halka çürüklüğü hastalığını da kapsaması gerekecektir. Henüz kabul edilmemiş olan, Bitki sağlığı ve Zirai Karantina Kanununun şimdilik AB kurallarıyla uyumlu olmayan, bitki pasaportu, tanımlar, tescil (ruhsat) işlemleri ve bitki karantina hükümleri için gerekli imkanı sağlaması gereklidir. İthalat izinleri (permi) sisteminin kaldırılması gerekmektedir. Türkiye, topraklarının bir kısmının korunan bölgeler olarak tanınması yönünde olası taleplerini ve bunun sonuçları üzerinde düşünmelidir.

Bitki koruma ürünleriyle ilişkili olarak Türkiye'nin, piyasaya arza ilişkin hükümleri 91/414/EEC sayılı AB Direktifi ile uyumlu hale getirmesi ve AB'de izin verilmeyen bitki koruma ürünlerinin listesini gözden geçirmesi gerekmektedir. Türkiye, AB'nin maksimum kalıntı seviyelerini (MRL) kısmen uygulamaktadır; bu alanda Türkiye'nin katılımı beraber, AB mevzuatını tam anlamıyla kendi mevzuatına aktarması ve uygulaması gerekmektedir.

Tohum ve çoğaltım materyallerinin kalitesi konusunda, TKİB'nin kontrol sistemini gözden geçirmesi ve orman çoğaltım materyalleri konusunda Çevre ve Orman Bakanlığı ile daha iyi bir işbirliği sağlaması gerekmektedir. Henüz kabul edilmemiş durumdaki birincil mevzuat, tohumculukta yataydan, Topluluğun dikey yaklaşımına doğru bir değişime zemin hazırlayacaktır. Türkiye UPOV Sözleşmesi ile belirlenen **bitki çeşidi haklarını** uygulamasına rağmen, henüz bu sözleşmeyi onaylamamıştır. Türkiye katılımı beraber, **uluslar arası bitki sağlığı anlaşmalarını** AB mevzuatıyla uyumlu hale getirmek zorunda kalacaktır.

IV. SONUÇ VE ÖNERİLER

Yukardaki hususlar doğrultusunda, özellikle 3. Kısımda belirtilen bulgular yönünde, Türkiye bu fasılda müzakerelere yeterince hazırlanmış olarak düşünülemez. Bu yüzden Komisyon 12. Fasıllık olan Veterinerlik, Gıda Güvenliği ve Bitki sağlığı politikasında katılım müzakerelerinin bu noktada açılmasını önermemektedir.

Birincil kanunlara, veterinerlik ve gıda güvenliği hizmetlerinin düzenlenmesine, hayvan hastalıkları için kontrol önlemlerine ve tarımsal-gıda kuruluşlarına yönelik hijyen kurallarına yönelmede ciddi boşluklar bulunmaktadır. Yukarıda değinilen şu anki duruma ilişkin olarak bu faslın görüşmelerine şu koşullar sağlandığı takdirde başlanması tavsiye edilmektedir: